

ДУШКО КУЗОВИЋ
Ужице

УДК 340.134:338.46(407.11)“1863“
Монографска студија
Примљен: 22.08.2016
Одобрен: 21.09.2016
Страна: 257-273

УТИЦАЈ ЗАКОНСКЕ РЕГУЛАТИВЕ НА РАЗВОЈ МЕХАНА У ЗАПАДНОЈ СРБИЈИ ТОКОМ 19. ВЕКА

Сажетак: У Србији, у првој половини 19. века, механе су функционисале у објектима који су саграђени у отоманском периоду. Да би стандардизовала објекте, ујединила квалитет услуга и осавременила улогу механа у друштву Србија је донела 1863. „Уредбу о меанама“. Њом су уведени правни, урбанистички и архитектонски прописи које мора да испуни сваки постојећи и новопланирани угоститељски објекат. Уредбом је предвиђено издавање дозволе за обављање угоститељских услуга на одређеној територији. У овом раду се излажу Уредбе и пратећи законски акти коју си директно и индиректно утицали на статус и положај механа у Србији током 19. века.

Кључне речи: Механе у Србији, друмска механа, Уредба о меанама, законска регулатива у грађењу, архитектура у Србији

Увод

Почетком 19. века, након ослобођења, у Србији дошло је до процвата економије. Саобраћај је постао важна грана без које нису могле да се развијају и остале делатности у држави а његов нераскидив део су угоститељски објекти. Они су у првим деценијама слободе се градили према наслеђеним обрасцима из отоманском периода и у томе је владала потпуна разноликост о чему сведоче: хан у Ивањици, хан у Косјерићу, хан у Сопоту, хан у Кремнима итд.

Да би увела стандардизацију у области угоститељства, ујединила квалитет услуга и осавременила објекте и опрему у њима држава се определила да донесе 1863. акт под називом „Уредба о меанама“. Њим су уведени правни, урбанистички и архитектонски прописи које мора да испуни сваки постојећи и новопланирани угоститељски објекат у Србији. Уредбом је уведено издавање „местног права меанског“, лиценце којом се даје дозвола за обављање угоститељских услуга на одређеној територији. У зависности од локације према насељу и важности друма поред кога се налази објекат дефинисана је класа механе. Уредбом су обавезани сви објекти који постоје а изграђени су без дозволе власти да буду реконструисани према одређеном типском пројекту које је

припремила држава. Свака од три групе је подељена у три класе којима је прописана организација, просторије и потребна инфраструктура која је дефинисана типским пројектом механе.

О архитектури угоститељских објеката на простору западне Србије радове су објавили Ранко Финдрик¹, Бранислав Којић², Александар Дероко³, Ђорђе Симоновић⁴, Надежда Пешић-Максимовић⁵. Са почетка 20. века остали су комплексни радови Јована Цвијића⁶ и Љубе Павловића.⁷ Угоститељске објекте на простору Босне и Херцеговине су обрађивали Мухамед Кадих⁸, Шпиро Солдо⁹ и Хамдија Крешевљаковић.¹⁰ Аутор овог рада је дао скроман допринос познавању проблема угоститељских објеката на простору западне Србије.¹¹

Документација

Друштвене тенденције половином 19.века

Увођење типских пројеката за угоститељске објекте, у другој половини 19. века, допринело је увођењу у Србије европских вредности у архитектури. Захваљујући пројектима који су дистрибуирани међу новим и старим власницима механа, прекинута је разноликост у обликовању, која је владала до тада, а сви објекти су стандардизовани према вредностима које је поставило друштво или држава. На тај начин у пракси, у области угоститељства, је искључен утицај до тада веома присутне оријенталне архитектуре.

Основна намера државе је била да се широм Србије уведу стандардизовани објекти а кроз објекте и стандардизоване услуге коју путник кроз Србију

¹ Финдрик, Р., (1995) *Народно неимарство*, Сирогојно.; Финдрик, Р., (1998) *Динарска брвнара*, Сирогојно.

² Којић, Б., (1949) *Стара градска и сеоска архитектура у Србији*, Београд.

³ Дероко, А., (1968) *Народно неимарство*, књига 1 и 2, Београд.

⁴ Симоновић, Ђ. (1979), *Пројект друмске механе из друге половине 19.века*, Саопштења ИАУС 8, Београд, стр. 12-19.

⁵ Пешић-Максимовић, Н., (1984) *Споменичке вредности сеоских центара у Србији*, Републички завод за заштиту споменика културе, Београд.

⁶ Цвијић, Ј., (1966) *Балканско полуострво*, Београд.

⁷ Павловић, Љ., (1925) *Ужичка Црна Гора*, Београд.

⁸ Кадих, М., (1967) *Старинска сеоска кућа у Босни и Херцеговини*, Сарајево.

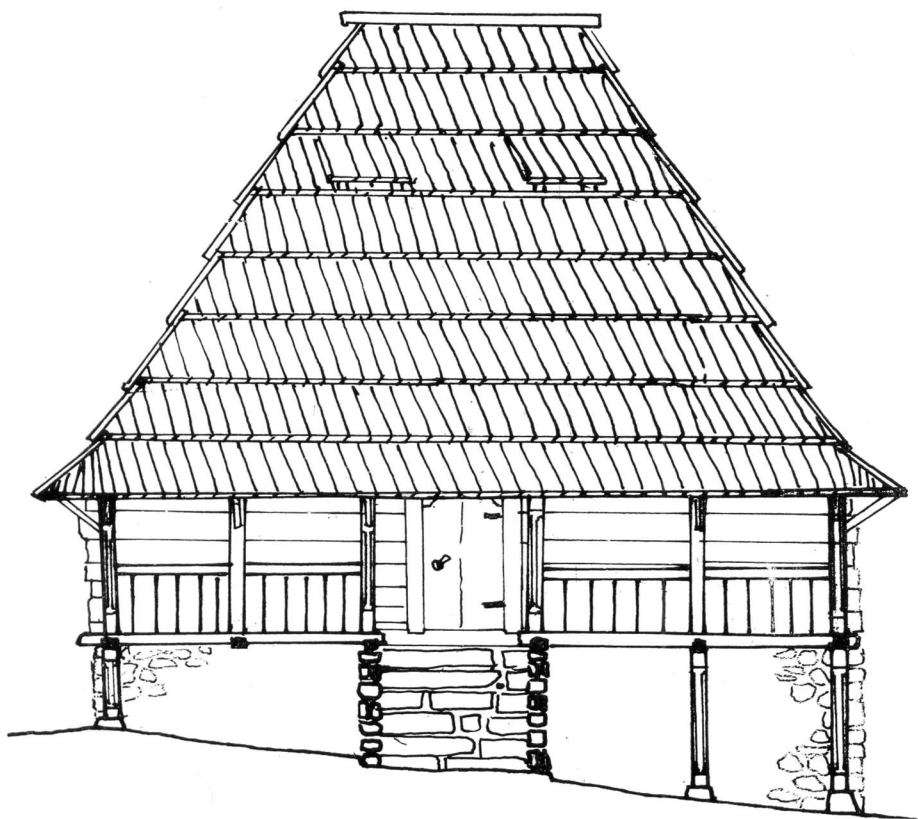
⁹ Солдо, Ш., (1932) *Типови кућа и зграда у пређашњој Босни и Херцеговини*, Београд,

¹⁰ Крешевљаковић, Х., (1957) *Ханови и каравансараји у Босни и Херцеговини*, Научно друштво НР БиХ, Сарајево,

¹¹ Кузовић, Д., (2014) Пројекат механе треће класе из 1900, *Izgradnja*, Belgrade, vol. 68, br. 1-2, pp. 33-43; Кузовић, Д., (2015) Друмска механа треће класе породице Мићић у Годовику из 1900, *Herald of Ethnographic Museum in Belgrade*, Belgrade. vol. 78, pp. 121-141; Кузовић, Д., (1996/1997) *Народно градитељство на простору општине Косјерић*, Ужички зборник, број 25/26, стр. 365-380 +14 табли, Народни музеј Ужице.; Кузовић, Д., (1996) *Folk architecture in Kosjerić*, International conference "Architecture and urbanism at the turn of the III millenium", Faculty of Architecture University of Belgrade, Belgrade, Yugoslavia, Volume 1, pages 589-595.

може да очекује. Треба имати у виду негативан став у Европи, који је владао током 19. века, према објектима и стандардима услуге који су владали у ото-манском царству, нарочито на Балканском полуострву.

Становништво је сматрало да је усвајање вредности и стандарда из Европе процес који је у сагласности са развојем националне идеје и свести. Мала информисаност и низак ниво образовања становништва у погледу савремених решења, у било којој области живота, није обећавала да ће се стара решења напустити, која су се и даље користила, у пракси а нова увести „сама од себе“ или иницијативом грађана. За такве промене била је потребна државна организована акција.

Слика 01. Кушића хан у Ивањици (друга половина 18. века)

Уредба о механама са својим пратећим актима, у које спадају и типски пројекти механа, претставља значајну акцију државе Србије на преуређењу односа у урбанизму и архитектури током 19. века. Процес је трајао близу 50 година и изведен је са невероватном упорношћу и стрпљењем државне управе. Вероватно је због тога и дала одличне резултате. Искуства стечена у том периоду и данас стоје на располагању, само их треба анализирати и прилагодити савременом начину управљања друштвом.

Угоститељски објекти пре доношења „Уредбе о меанама“.

Оријентална архитектура је била снажно уграђена у државну идеологију и начин живота у периоду Отоманске окупације Балканског полуострва. У исто време она је својим особинама као што су организација, начин градње, конструктивно решење, материјализација, форма, итд. потпуно била усаглашена са потребама и могућностима појединца, породице и друштва. Променом власти, приближавањем друштва начину живота и вредностима у централној Европи, стари објекти за смештај механа више нису одговарали потребама становништва и требала је промена. Друштво је хтело што пре да напусти оријенталну традицију и начин живота и да уклони све трагове оријенталног присуства. Такође, било је неопходно унапређење услуге у механама која би требала да буде боља и прикладнија потребама путника него што је то било у објектима оријенталног типа.

Архитектура угоститељских објеката

О особинама и квалитету објеката пре доношења Уредбе сведоче малобројни сачувани примери: Кушића хан у Ивањици, Мољковића хан у Кремнима, Хан у Косјерићу.

Кушића хан¹² у Ивањици је саграђен почетком 19. века. Има све карактеристике Динарске дводелне брвнаре којој је додат са дуже, улазне стране, трем. Објекат садржи две просторије и трем. У средишту објекта се налази огњиште на истом месту као и код стамбених објеката. То је стамбени објекат прилагођен потребама угоститељског објекта. [Слика 01]

Мољковића хан¹³ у Кремнима је 1830. године купљен од претходног власника као постојећи објекат, саграђен за потребе смештаја путника. Објекат има централно постављен ходник са по четири собе са обе стране за госте. Ходник се завршава малом собом која делимично формира еркер на главној фасади. [Слика 02]

Хан у Косјерићу¹⁴ саграђен је половином 19. века. Објекат се састоји од зиданог корпуса објекта и трема који се пружа целом главном фасадом. Организован је око централно постављене механе која са северне стране има попречни ходник, повезан са механом, из кога се приступа у три собе за госте. У западном делу објекта се налази ходник, у који се приступа и из механе и споља, преко кога се даље приступа у две велике собе за домаћина и госте (током 19. века дефинисане као „гости нижег реда“). [Слика 03]

¹² Аноним (1980) Кушића хан у Ивањици, *Рашка баштина*, број 2, Краљево, стр. 350-351.

¹³ Аноним (1980) Мољковића хан у Кремнима, *Рашка баштина*, број 2, Краљево, стр. 349.

¹⁴ Здравковић, И., (1980) Стари Хан у Косјерићу, *Зборник публикованих чланака*, Београд.

Слика 02. Мољковића хан у Кремнима код Ужица (друга половина 18. века)

На простору Босне, која се граничи са западном Србијом током 19. века остао је сачуван велики број угоститељских објеката типа хана. У пракси места откупа производа од занатлија су постали ханови. Да би се удовољило потребама трговаца, који су и по неколико недеља боравили у хановима, објекти су организовани да имају посебне просторије за коње, затим складиште за производе који су превозили и откупљивали, собе за трговце, собе за момке или послугу и собе за домаћина.¹⁵

У Србији половином 19. века, примећује се разноликост у организацији, конструкцији и обликовању угоститељских објеката. Такође, било је потребно извршити реорганизацију друштва која је подразумевала измештање многих функција (као што су трговина, занатство итд) које су вековима раније обављане из ханова на одговарајућа места. Све је то захтевало доношење адекватних прописа и стандардизацију угоститељских објеката. Због тога је држава донела свеобухватан план промене архитектуре угоститељских објеката који се састојао од правног акта („Уредбе о механама“) и типских пројеката (механа прве, друге и треће класе) који су пратили дозволу за изградњу угоститељског објекта.

¹⁵ Крешевљаковић, Х., (1957) *Ханови и каравансараји у Босни и Херцеговини*, Научно друштво НР БиХ, Сарајево, стр. 31-34.

Законска регулатива у 19. веку у Србији о механама

Половином 19. века Попечитељству внутрaшњих дела Србије поднет је велики број захтева за отварање механа. Како би регулисала стање у овој области државна управа је донела низ уредби и допуна уредби. Преглед најважнијих уредби које је донела државна управа био би следећи:

Законски прописи који су директно утицали на положај и статус механа

Уредба Но. 307/583¹⁶ од 13. јуна 1840. године којом се обавезују све механције, и сеоске и варошке и друмске, да плаћају општинама одређену суму новца по основу продатог пића. Исто морају да плате и сви они који продају пиће осим на панађурима. (На њих се односи Уредба од 13. јула 1839.) Такса се плаћа на продато вино, пиво и ракију. На вино и пиво ће се плаћати по једна а на ракију по две паре на сваку продату оку (јединица мере). Да би се спречиле преваре све механције су биле дужне да пријављују количине које имају и оне које набављају тако да општински представник увек има увида у количине са којима располаже механа.

Слика 03. Хан у Косјерићу (прва половина 19. века)

¹⁶ Зборник закона и уредба, и уредбених указа издани у Књажеству Србији, од почетка до конца 1840. године, *Уредба Но. 307/583 од 13. јуна 1840. године*, Београд, 1840., стр. 7-9.

Уредба Но. 216¹⁷ од 17. фебруара 1847. године „о наплаћивању меанског“. По њему ради предупређења преваре приликом обрачуна продатог пића у механама бурад у којима се чува пиће мора бити држана под печатом онога који контролише продају и наплаћује таксу на продата пића.

Уредба Но. 634¹⁸ од 3. маја 1857. године којом је решено да се механе поделе у три класе. У првој класи се налазе механе поред главних путева и које ће за планове плаћати таксу 15 талира. У другој класи су механе на споредним путевима и њиховим инвеститорима ће се план за објекат наплаћивати 10 талира. У трећу класу припадају механе по селима и њихови инвеститори ће планове за објекте плаћати 5 талира.

Уредба Но. 724¹⁹ од 13. јуна 1858. године предвиђа могућност да се при пограничним санитарским надлештвима (карантинима) издвоји део плаца ради изградње механа. Додела локација за објекте мора се вршити лицитацијом која мора бити објављена у јавним гласилима месец дана раније. Онај који добије право да гради механу мора је у року од две године да сагради и отвори. Надлештво задржава право да након истека периода закупа локације, од шест година од дана када је механа отворена, да повуче дато право. У том случају власник механе мора да механу преда држави при чему има право на накнаду која се заснива на процени грађевинске вредности објекта.

Уредба Но 1357²⁰ од 7. априла 1859. године налаже „2. да се број сеоских механа своди на праву потребу; и потом, да се убудуће могу отворити нове меане по селима, само онда, кда се докаже да су потребне у местним околностима; али никако да се не допушта, да оне могу умножавати се и као стације непосредног дражења на развратност и поквареност људску служити.“

Уредба Но 198²¹ од 26. јануара 1861. године увод право општинама: „...да све општине нашег отечества, могу од сад, ради умноженија својих прихода, наплаћивати меанску таксу: на вино и пиво по 2 паре, на меку ракију по 4 и на печеницу по 6 пар. чар. на оку“.

Уредба о меанама²² од 31. марта 1861. године је најсложенији правни акт у области угоститељства. У њему су, кроз 32 парграфа, дефинисани сви битни елементи за уређење ове области.

¹⁷ Зборник закона и уредба, и уредбених указа издани у Књажеству Србији, од почетка до конца 1847. године, *Уредба Но. 216 од 17. фебруара 1847. године*, Београд, 1847., стр. 8-9.

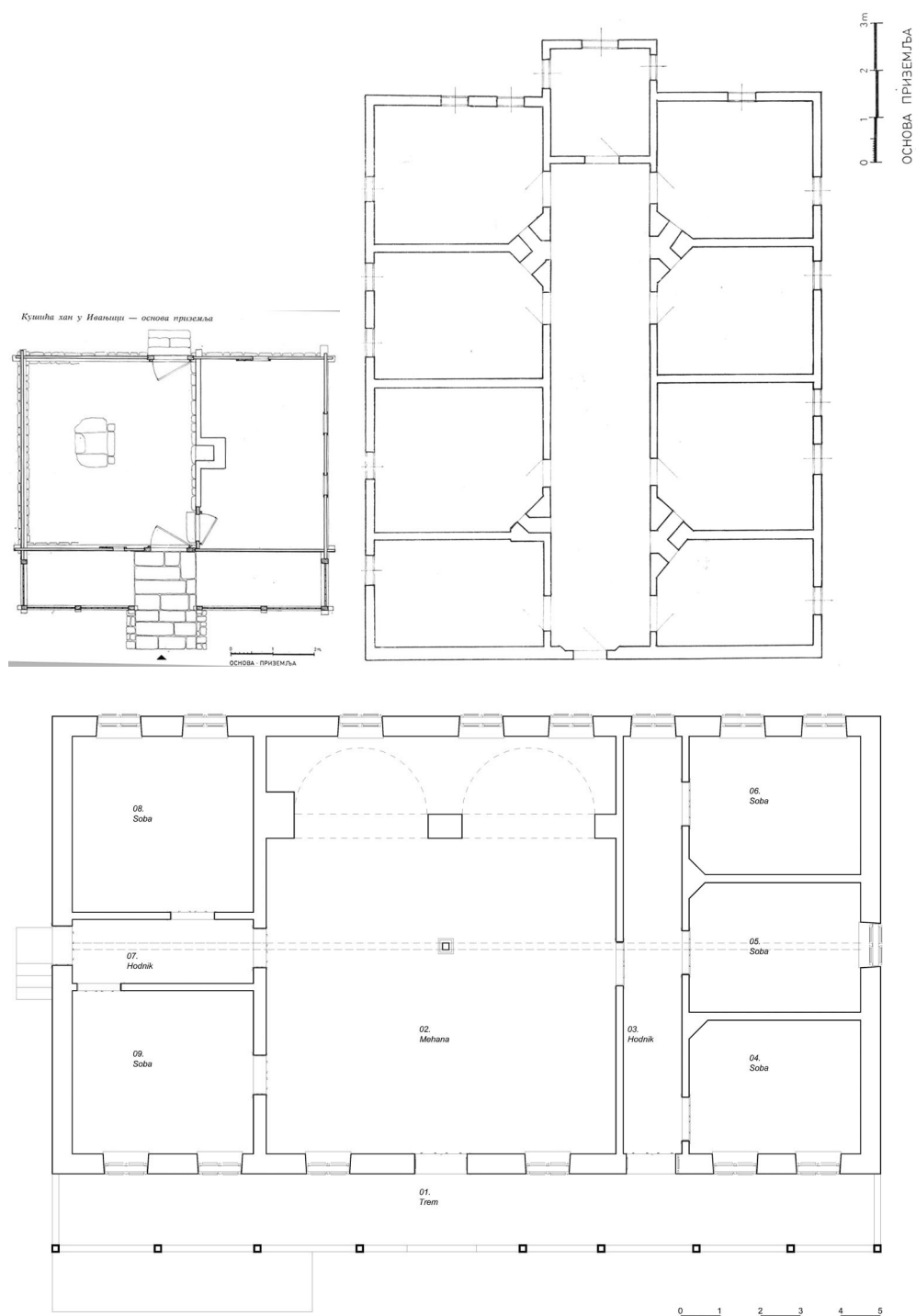
¹⁸ Зборник закона и уредба, и уредбених указа издани у Књажеству Србији, од почетка до конца 1857. године, *Уредба Но. 634 од 3. маја 1857. године*, Београд, 1857., стр. 29.

¹⁹ Зборник закона и уредба, и уредбених указа издани у Књажеству Србији, од почетка до конца 1858. године, *Уредба Но 724 од 13. јуна 1858. године*, Београд, 1858.г., стр. 87-88.

²⁰ Зборник закона и уредба, и уредбених указа издани у Књажеству Србији, од почетка до конца 1859. године, *Уредба Но. 1357 од 7. априла 1859. године*, Београд, 1859., стр. 31.

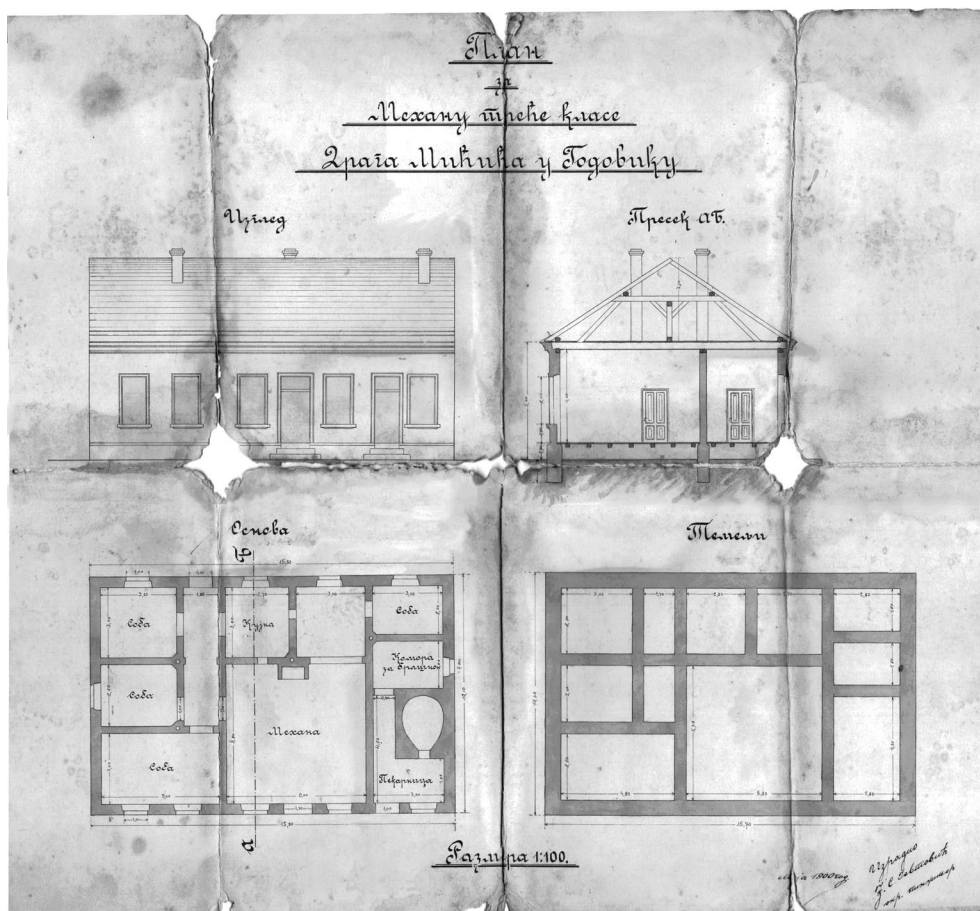
²¹ Зборник закона и уредба, и уредбених указа издани у Књажеству Србији, од почетка до конца 1861. године, *Уредба Но. 198 од 26. јануара 1861. године*, Београд, 1861., стр. 4-5.

²² Зборник закона и уредба идани у Књажеству Србији, књига 15, *Уредба о меанама од 31.03.1863. године*, Београд, 1863., стр. 325-336.

Слика 04. Основе објекта у Ивањици, Кремњима и Косјерићу

Допуна уредбе о механама Но 715/464²³ од 29. децембра 1867. године којом се уводи да варошке механе не морају имати ар за коње као што је прописано Уредбом о механама из 1861. године. Друмске и сеоске механе могу имати ар за коње на другом месту али не даље од стотину хвати удаљен од механе.

Слика 05. Пројекат Механе треће класе (варијанта 1) која је издат уз Дозволу за градњу у селу Годовик код Пожеге 1901. године локалном угоститељу Јовану Мићућу

Законски прописи који су индиректно утицали на статус механа
Уредба Но. 1558²⁴ од 6. децембра 1848. године којом се регулишу ширине путева у Србији. Главни путеви морају имати ширину од 5 хвати²⁵ а остали

²³ Зборник закона и уредба, и уредбених указа издани у Књажеству Србији, од почетка до конца 1867. године, Допуна уредбе о механама Но 715/464²³ од 29. децембра 1867. године, Београд, 1867., стр. 40-42.

²⁴ Зборник закона и уредба, и уредбених указа издани у Књажеству Србији, од почетка до конца 1848. године, Уредба Но. 1558²⁴ од 6. децембра 1848. године, Београд, 1848., стр. 205-206.

²⁵ 1 хват = 1,896 метара. Према: http://www.rgz.gov.rs/template1.asp?PageName=merne_jedinice& (приступљено 16.07.2016)

путеви и сеоски од 4 хвати. Поред путева се морају ископати „јендечићи“ ширине до 2 шуха. Код мањих друмова да се ради прогона трговине и стоке са обе стране остави 4 до 5 хвати. Тако ширина главних друмова би била 25 хвати а са јендецима 26 ½ хвати. Мањи путеви би имали ширину 14 до 15 хвати заједно са јендецима и заштитиним појасом са обе стране пута.

*Закон о начину како ће се поступати када оће да се граде нове цркве*²⁶ од 17. јуна 1863. године који у параграфу 4 прописује да „Ако треба допустити грађење цркве, епархијска конзисторија наредиће својим путем, да један изасланик конзисторије, један инжињер и један полицајни чиновник комисионо извиде, да ли је изабрато место угодно за цркву, и тек када речена комисија нађе, да је место удобно за цркву, смеће се црква на том месту подићи“.

Дискусија

О механама уопште. Према „Уредби о механама“ механама су се сматрала сва јавна места у којима се, поред хране и пића, гостима даје и преноћиште. Према месту на коме се налазе подељене су на варошке, сеоске и друмске а свака од наведене три врсте се дели на три класе.

Да би испуниле одређену класу механе морају садржати: механе прве класе - најмање пет соба од којих три са намештајем, механе друге класе - морају имати четири собе од којих две намештене а механе треће класе - морају имати три собе од којих најмање једна намештена. Остале две собе, које нису намештене могу да служе за ручавање и смештај људи нижег реда.

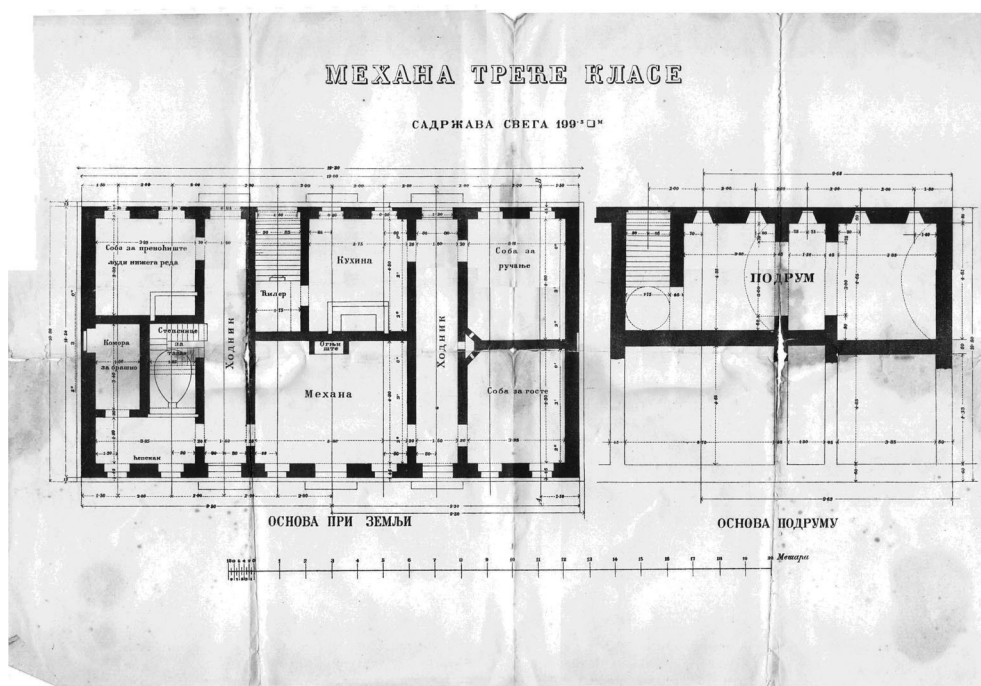
Механе морају имати кујну, ар (за стоку) и друге потребне зграде.

У погледу материјала „...може онај кои гради меану употребити какав оће.“.

Цене услуга у механама. Цену услуге у механама одређивале су локалне полицијске власти према цени локалних намирница. Исте власти су вршиле и контролу хигијене у угоститељским објектима.

Локацију механа и њену класу одобравало је Попечитељство интерних дела. Исто тело је давало планове механе. У погледу удаљености механе морају најмање 50 хвати (око 95 м1) бити удаљене од цркава и школа. Међусобно удаљење механа мора бити најмање један и пол сат хода. Толико механа мора бити удаљена и од најближе вароши. Прихватани су изузетци само ако су међусобно села у којима су грађене сеоске механе имала мању удаљеност. Друмске и сеоске механе морале су имати фуруну за печење хлеба и обавезно пијаћу воду (било да је бунар, извор или текућа вода). Након позитивне одлуке Попечитељства локална полицијска управа шаље инжињера на локацију да механу обележи на терену.

²⁶ Зборник закона и уредба, и уредбених указа издани у Књажеству Србији, од почетка до краја 1863. године, *Закон о начину како ће се поступати када оће да се граде нове цркве од 17. јуна 1863. године*, Београд, 1863., стр. 38-41.

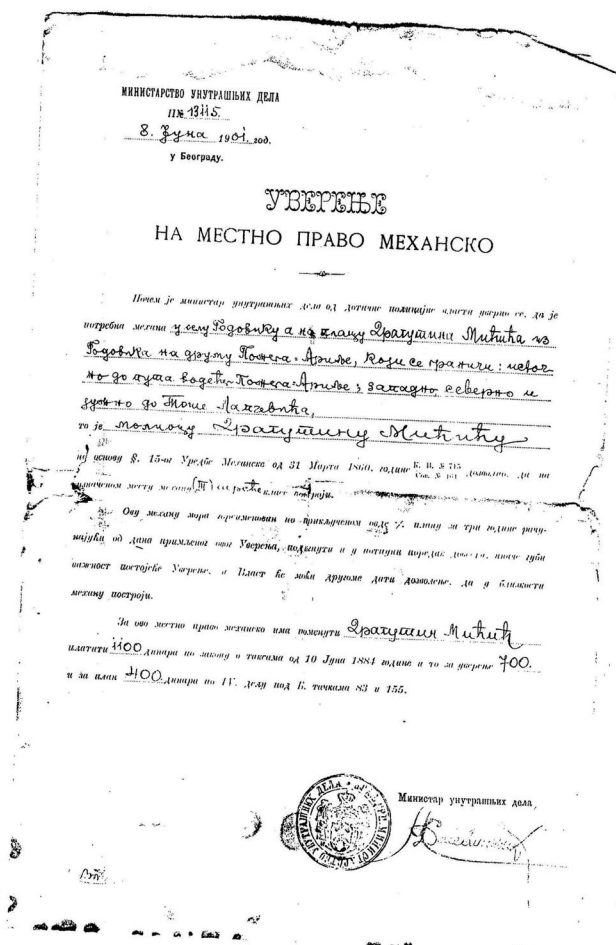
Слика 06. Пројекат Механе треће класе (варијанта 2) која је издат уз Дозволу за градњу у селу Годовик код Пожеге 1901. године локалном угоститељу Јовану Мићућу

О подизању механа. Нико не сме да гради механу без претходно прибављеног одобрења Попечитељства. Административна процедура се састојала најпре у обраћању локалној полицијској власти са молбом у којој би молилац назначио локацију где жели да гради и класу механе. Локална полицијска управа након пријема молбе проверава да ли на том месту већ постоји механа односно, ако не постој механа, да ли је потребна на предложеном месту. Како је интенција државе била да се право на градњу механа даје првенствено општинама полиција је дужна да се након извиђања терена обрати општини са питањем да ли је општина заинтересована да на том месту гради механу. Ако се општина одрекне тог права (писмено) тек онда се захтев може проследити Попечитељствунутрењих дела на даље поступање. По позитивно решеном захтеву Почечитељство даје писмено Уверење и план од механе у складу са класом и врстом, која Уредбом може бити грађена на предложеној локацији. Обавеза инвеститора је да у року од три године изгради механу и пусти је у рад, у противном му се дато право укида. Овако право се звало „Местно право меанско“. Такса је одређивана према класи механе: за механу прве класе подносилац је плаћао таксу од 50, друге класе 30 а треће класе 20 талира.

О праву меанисања. Подносилац захтева се обраћа локалној полицији и подноси молбу да му издају Уверење да „...по свему може бити добар меаншија...“ уз које прилаже доказ о свом дотадашњем понашању и ранијим пословима које је обављао. Полиција након провере му издаје тражено уверење. Са наведеним уверењем власник може свуда по Србији обављати механске услуге

уз обавезу да се на сваком новом месту мора најпре јавити локалној полицији. Они који у тренутку доношења уредбе немају Уверење били су дужни су га прибаве у року од 6 месеци. Право на механисање по уредби се давало искључиво српским поданицима. Поред механе по варошима механције могли су се бавити и пекарским послом.

Казне. Казне су предвиђене за оне који упражњавају радњу а немају потребно уверење. Најинтересантније су казне за оне који се не придржавају грађевинских правила. На пример: ако не изгради механу по датом му плану власник механе ће се казнити од 5 до 20 талира и мора је опет по плану саградити а ако то не учини у року од годину дана губи и добијено право механско. Власник објекта механе који изда објекат под закуп лицу које нема уверење да може бити механција казниће се први пут од 5 до 20 талира, други пут од 10 до 40 талира а трећи пут ће му се затвори механа на једну годину.

Слика 07.

„Местно право механско“ за Механу треће класе које је издато уз Дозволу за градњу у селу Годовик код Пожеге 1901. године локалном угоститељу Јовану Мићићу

О постојећим механама у тренутку доношења Уредбе. Оне механе које су саграђене по претходно даваним плановима остају у таквом стању докле власници то желе. Ако хоће нову механу да гради онда мора да поднесе молбу. Оне механе које нису саграђене по пропису имају се реконструисати или поново саградити у року од 4 године од дана усвајања Уредбе, добиће план за нову механу и платиће га 15, 10 и 5 талира у зависности од класе механе. Ко то не уради затвориће му се механа и одузети Механско право. Да би се имао тачан преглед Попечитељство је наредило да се уради списак свих постојећих механа са описом њиховог стања и какв значај имају за путнике. На основу овог списка Попечитељство је требало направити класификацију и исту доставити локалним властима. Тамо где има више механа него што то дозвољава Уредба остављено је на вољу општинама да изврши одабир и да исплати механе оне које затвара и затим да их сруши.

Han (Gastehaus) in Oborci.

Слика 08. Хан у месту Оборци у Босни крајем 19. века

*Измене и допуне Уредбе о меанама*²⁷ Но 715 од 29.децембра 1867. године донеле су следеће измене: варошке механе више не морају имати ар за коње. Друмске и сеоске механе ар више не морају имати поред механе већ ар може бити издвојен од парцеле на којој се налази механа али удаљен не даље од стотину хвати. Затим, на местима где не постоји механа а потреба за њом постоји локална полицијска власт може привремено да дозволи да се врши услуга у објекту који не задовољава предвиђене прописе али само дотле док неко не поднесе молбу за издавање местног права механског и не сагради механу са њом почне да ради. Истог тренутка онај који има привремену дозволу мора престати са обављањем делатности. Затим дозвољено је да на саборма при црквама и манастирима свако може на три дана обављати механску делатност и да нема права да то ради. Изменама су предвиђене и неке казне за прекршаје који нису предвиђени основном уредбом.

Закључак

Након ослобођења Србије у области угоститељских објеката владала је велика разноликост: у погледу услуге и у погледу квалитета и особина објеката. Објекти у којима је обављана делатност су били према својим особинама или по узору на оријенталне објекте или на народно градитељство. Поред тога, било је потребно уклонити све трагове оријенталне архитектуре и културе који су се најпре видели у области угоститељских објеката.

Стандардизацијом објеката вршено је уређење квалитета услуга у таквим објектима. Ради тога држава је донела Уредбу Но. 634 од 3.маја 1857. године којом је прописала да се механе граде у три класе и да се инвеститорима дају типски пројекти. Тиме је учинила најаву намере да се стандардизује услуга у механама.

Наредни корак је претстављала је Уредба Но. 724 од 13. јуна 1858.године која је омогућавала да се при пограничним карантинима отварају механе. Следећи корак је била *Уредба Но 1357 од 7. априла 1859. године* која је обавезивала ригорозну контролу потребе за сеоским механама. После ове уредбе, која је зауставила неконтролисану градњу механа по селима, донета је Уредба о меанама од 31. марта 1861. године којом је детаљно дефинисан положај угоститељских објеката у држави. Како је Уредба у неким својим одредницама била и прилично строга донета је Допуна уредбе о механама Но 715/464 од 29. децембра 1867. године која је дала извесна ослобођења градским и друмским механама у погледу пратећих простора (ар за коње). Паралелно, развијајући државну управу, доношене су и остале Уредбе које су регулисале односе у другим делатностима у држави, али које су утицале на положај механа као што су Уредбе о путној мрежи, изградњи цркви, школа итд. Захваљујући правилној

²⁷ Зборник закона и уредба, и уредбених указа издани у Књажеству Србији, од почетка до конца 1867. године, књига 20, *Измене и допуне Уредбе о меанама*²⁷ Но 715 од 29.децембра 1867.године, Београд, 1867., стр. 39-41.

обликованој законској регулативи која је деловала заједно са архитектуром, током 50 година примене Уредбе о механама, потпуно је промењен лик угоститељских објеката у Србији. Делујући најпре на пољу организације објекта а затим и на пољу обликовања државна управа је успела да неосетно уведе нове стандарде без посебног негодовања и незадовољства власника. Мењајући архитектуру објекта држава је променила њихов ентеријер и опрему усаглашавајући услугу са стандардима који су тада владали у средњој Европи. Процес промена је био постепен, а преломна „Уредба о механама“ је имала предувод кроз неколико Уредби којима је корак по корак уређивано поље угоститељских објеката.

Литература:

1. Anonim (1980) Kušića han u Ivanjici, *Raška baština*, broj 2, Kraljevo.
2. Anonim (1980) Moljkovića han u Kremnima, *Raška baština*, broj 2, Kraljevo.
3. Deroko, A., (1968) *Narodno neimarstvo*, knjiga 1 i 2, Beograd.
4. Erzherzog, R., (1901) *Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, Bosnien und Herzegowina*, Wien.
5. Zdravković, I., (1980) Stari Han u Kosjeriću, *Zbornik publikovanih članaka*, Beograd.
6. Kadić, M., (1967) *Starinska seoska kuća u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo.
7. Kojić, B., (1949) *Stara gradska i seoska arhitektura u Srbiji*, Beograd.
8. Kreševljaković, H., (1957) *Hanovi i karavansaraji u Bosni i Hercegovini*, Naučno društvo NR BiH, Sarajevo.
9. Kuzović, D., (1996) Folk architecture in Kosjerić, International conference “*Architecture and urbanism at the turn of the III millenium*“, Faculty of Architecture University of Belgrade, Belgrade, Yugoslavia, Volume 1, pages 589-595.
10. Kuzović, D., (1996/1997) *Narodno graditeljstvo na prostoru opštine Kosjerić*, Užički zbornik, broj 25/26, str. 365-380 +14 tabli, Narodni muzej Užice.
11. Kuzović, D., (2014) Projekat mehane treće klase iz 1900, *Izgradnja*, Belgrade, vol. 68, br. 1-2, pp. 33-43.
12. Kuzović, D., (2015) Drumska mehana treće klase porodice Mičić u Godoviku iz 1900, *Herald of Ethnographic Museum in Belgrade*, Belgrade. vol. 78, pp. 121-141.
13. Pavlović, Lj., (1925) *Užička Crna Gora*, Beograd.
14. Pešić-Maksimović, N., (1984) *Spomeničke vrednosti seoskih centara u Srbiji*, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Beograd.
15. Simonović, Đ. (1979), *Projekt drumske mehane iz druge polovine 19.veka*, Saopštenja IAUS 8, Beograd.
16. Soldo, Š., (1932) *Tipovi kuća i zgrada u pređašnjoj Bosni i Hercegovini*, Beograd,
17. Findrik, R., (1995) *Narodno neimarstvo*, Sirogojno,; Findrik, R., (1998) *Dinarska brvnara*, Sirogojno.
18. Cvijić, J., (1966) *Balkansko poluostrvo*, Beograd.

Извори:

1. Zbornik zakona i uredba, i uredbenih ukaza izdani u Knjažestvu Srbiji, od početka do konca 1840. godine, *Uredba No. 307/583 od 13. juna 1840. godine*, Beograd, 1840., str. 7-9.
2. Zbornik zakona i uredba, i uredbenih ukaza izdani u Knjažestvu Srbiji, od početka do konca 1847. godine, *Uredba No. 216 od 17.februara 1847. godine*, Beograd, 1847., str. 8-9.
3. Zbornik zakona i uredba, i uredbenih ukaza izdani u Knjažestvu Srbiji, od početka do konca 1857. godine, *Uredba No. 634 od 3.maja 1857.godine*, Beograd, 1857., str. 29.
4. Zbornik zakona i uredba, i uredbenih ukaza izdani u Knjažestvu Srbiji, od početka do konca 1858. godine, *Uredba No.724 od 13. juna 1858.godine*, Beograd, 1858.g., str. 87-88.
5. Zbornik zakona i uredba, i uredbenih ukaza izdani u Knjažestvu Srbiji, od početka do konca 1859. godine, *Uredba No. 1357 od 7.aprila 1859.godine*, Beograd, 1859., str. 31.
6. Zbornik zakona i uredba, i uredbenih ukaza izdani u Knjažestvu Srbiji, od početka do konca 1861. godine, *Uredba No. 198 od 26.januara 1861.godine*, Beograd, 1861., str. 4-5.
7. Zbornik zakona i uredba idani u Knjažestvu Srbiji, knjiga 15, *Uredba o meanama od 31.03.1863.godine*, Beograd, 1863., str. 325-336.
8. Zbornik zakona i uredba, i uredbenih ukaza izdani u Knjažestvu Srbiji, od početka do konca 1867. godine, *Dopuna uredbe o mehanama No 715/464¹ od 29. decembra 1867. godine*, Beograd, 1867., str. 40-42.
9. Zbornik zakona i uredba, i uredbenih ukaza izdani u Knjažestvu Srbiji, od početka do konca 1848. godine, *Uredba No.1558¹ od 6.decembra 1848. godine*, Beograd, 1848., str. 205-206.
10. Zbornik zakona i uredba, i uredbenih ukaza izdani u Knjažestvu Srbiji, od početka do kraja 1863. godine, *Zakon o načinu kako će se postupati kada oće da se grade nove crkve od 17.juna 1863. godine*, Beograd, 1863., str. 38-41.
11. Zbornik zakona i uredba, i uredbenih ukaza izdani u Knjažestvu Srbiji, od početka do konca 1867. godine, knjiga 20, *Izмене и допуне Уредбе о меџанама¹ No 715 од 29.decembra 1867.godine*, Beograd, 1867., str. 39-41.

Порекло илустрација:

1. Slika 01, 04.1,04.2,04.3. Anonim (1980) Kušića han u Ivanjici, *Raška baština*, broj 2, Kraljevo.
2. Slika 02. Anonim (1980) Moljkovića han u Kremnima, *Raška baština*, broj 2, Kraljevo. Anonim (1980) Moljkovića han u Kremnima, *Raška baština*, broj 2, Kraljevo.
3. Slika 03. Autor
4. Slika 04.1,04.2,04.3. Anonim (1980) Kušića han u Ivanjici, *Raška baština*, broj 2, Kraljevo; Anonim (1980) Moljkovića han u Kremnima, *Raška baština*, broj 2, Kraljevo; Autor.
5. Slika 05,06.,07 Arhiva porodice Mičić u Godoviku kod Požege.
6. Slika 08. Erzherzog, R., (1901) *Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, Bosnien und Herzegowina*, Wien.

IMPACT OF LEGISLATION ON THE DEVELOPMENT OF ROAD INNS IN WESTERN SERBIA DURING THE 19TH CENTURY

Summary: In Serbia, in the first half of the 19th century, the road-inn functioned in buildings that were built during the Ottoman period. In order to standardize facilities, equalize the quality of service and to modernize the role of a tavern in 1863 state administration of Serbia adopted the „Regulation for the road inn”. It introduced a legal, urban and architectural regulations to be met by each existing and newly planned tavern facility. New Act introduced license for the provision of tavern services in a particular territory. This paper presents the Regulation and the accompanying legal acts that you directly and indirectly influenced the status and position road inns in Serbia during the 19th century.

Key words: Mehana, Road inn in Serbia, tavern, the Regulation on restaurants, legislation in tavern, architecture in Serbia